

Fenyvesi Félix Lajos

In memoriam Luther Márton*

A reformáció ötszázadik évére

Békesség veled, aki voltál porladó századokban,
tanító és társ. Nyelv fáradhatatlan őrzője,
hit magvetője; be fájhatott is, mikor
láttad: nem szűnik a harc és a pusztítás.
Mehaltál rég, de üzenetet írtál nekünk –
az örök igazságról.

Aki mindenkire el akar jutni, mint te,
annak végtelen az útja, és nem engedte el
a kezeket, hiába zuhogott az idő tűzesője.

Ha kellett, prédikáltál, ha kellett, írtál
éji gyertya fakó lángjánál,
magas házat emeltél szavakból, erős
templomot fénylő zsolttárból, Isten
lapozta Bibliát fordítottál.

A betű, az ének fölkelte veled együtt,
megtanultak figyelni álmaidra, jobbító
szándékaidra; új gondolatok születtek
naponta, hinni és győzni akarón –
minden erődre szükséged volt, hogy megtartsd
tételeid várkapura rótt becsét.

Té, a reformáció wittenbergi tudósa,
bátor mester annyi másban is,
a szent teológia szorgos magisztere,
eleven törvény és ellentmondás;
történt volna-é, mi lett – nélküled?

Neved fényesen ragyog, töprengő arcod
biztatja a gyengét, a keresőt.
Emelt fővel emlékezünk rád most,
ott állsz ötszáz év ködlete ormain,
templomépítők és Isten írnokainak
utóda. Minden szavad az IGE
szelíd ígéje, hűség hitünk pecsétes titkaihoz.
Érted bondul sok harang, megszólal a csend,
s betemet új századokra ősz-arany levél.

* Oldalak a szerző Októberi zsolttárok címmel frissen megjelent (Napkút Kiadó) gyűjteményes kötetéből, amelyben Luther Mártonnak állít emléket.

A tollat letettem

„Bennem lépdelt könnyű lábad”

Vas István

1

Száznyolcvan napig bennem lakoztatok,
hű reformátorok, tudósok, bibliafordítók,
és ti, ismeretlen diákok, kik évszázadokon
átsuhanó szavakat titkon lejegyeztetek.
Voltam szerzetes, ki csepp vizet, morzsányi
kenyeret nem vett magához, imádkoztam
cella-homályban, hegyes vasszögökkel kitűztem
tételeim... Voltam Wartburg várának
foglya, a héber Ószövetség, a görög
Újszövetség vallatója, dühödt parasztlak
csitítója, mikor hová állított Isten.

2

És lobbant tűzzel teli tábor,
égig érő lángban városok és falvak,
a félvad zsoldosok emberhúst faltak,
és mind itt hagytatok engem.

Megpihentem fehér falú templom csendjében,
kerestem lábnyomotok nappal és éjjel,
forró pusztában és kanyargó ösvényen,
de hiába: a kidőlt keresztet se találom!
Húsz napja sincs, hogy bennem beszéltek,
szavaitok sütötték szívemet,
azóta lett bennem csillagtalan éjféli.

3

Holnap kiléptek a kövesedő időből,
fény-ruhában, kiket nem tántorított semmi el,
sem máglyatűz, sem gályarabság,
örök áldozathozatal, mindig előre!

Feltámadás hűs szele fúj a világban,
süvíts rajtam át,
csendesítsd el a háborgó tengert,
háborúk nem szűnő ágyúrobaját –
legyen új kezdet: virágozd a tavaszi fákat.

Az őrálló férfi

*Kálvin szobra
a budapesti templom előtt*

Figyeli, vigyázza körben a teret a nagy-
város elviselhetetlen zajában.
Magas, szakállas férfi, hosszú köpenyben, néz
az istentiszteletre érkezőkre.
Mögötte házak holdas íve: időmart, sűrű
falak és kitárt ablakok.

Milyen egyszerű, így állni az esti csendben;
az őszi levelek betakarják,
naponta szavak nélkül prédikálni, hallgatni:
porló kövek gyöngyei hullnak.
Hirdetni, mikor minden elveszett, az élettől
erős hit és csoda megsegít.

Genf őrállója, keveset tudott rólunk, mi
annál többet; óvjuk sorait.
Kibéleltük vártemplomok hideg, nagy
termeit forró Igéjével.
Mint merülő arc éji időn, néz messzi
századokba az ég alatt.

A vártemplom ajtaja

Thomas Mann írta nagy regényében, a *József és testvéreiben*, hogy mélységes mély a múltnak kútja. Ha sokáig nézzük, talán feneketlen is. De a legkisebb szomjoltó víz is az életet jelenti. Történelmünket, vesztéseinket, újjászületésünket. Jóvátehetetlen hiba lenne megfosztani magunkat az emberiség ősi kincseitől, műveltségétől, sugárzó kultúrájától, irodalmától, zenéjétől. Ha J. S. Bachot hallgatom, úgy érzem, mintha időtlen lenne. Aki Bartók örvényes akkordjait figyeli, mintha az övé lenne. Így jutunk el oda, ahol már nincs különbség, csak a közösség. Ünnepvárázó népek a reformáció évfordulóján. Az évszámok az idő múlását jelzik, és figyelmeztetik az utókort az emlékezésre és a számvetésre. A mostani esztendő azt sugallja, hogy LUTHER nyomdokán járva valóban kövessük Jézust, mert a teremtett világ „sóvárogva várja Isten fiainak megjelenését” (Róm. 8, 19).

+

Isteni kegyelem a 2017-es esztendő, az arany októberi őszi. Megértük a REFORMÁCIÓ 500. évfordulóját. Visszapergetjük az időt, látjuk Luther Márton:

a wittenbergi vár templomának ajtajára kiszögezi 95 tételét. Látjuk a barátot és küzdőtársat, Melanchthont, valahonnan a messzi genfi falak mögül Kálvin dörgő hangja hallatszik. És a többiek: Zwingli, Bucer, Bullinger, Knox, a hú reformátorok, igemagyarázók, prédikátorok. Alig kezdtem el, látom, milyen sokat leírtam: visszalapozok könyveket, tételeket válogatok. Rögtön le kell szögezmem: a történelemben nincs visszaút, mindig előregördül, a jövő felé tör. Ez vonatkozik Lutherre is. Hatalmas munkája nem a 16. század asztalán porosodik, hanem messze előttünk világol. *A reformáció nem vég, hanem kezdet.* Végtelen gazdagság, aki eljut a közelébe, az látja az utat a Krisztusról szóló evangélium mélyebb megértéséhez. Tovább az evangélium centrumába, adom ki a parancsot magamnak is.

+

Nagy Károly hatalmas császárságot alapított a római birodalom romjain. Ebből sok önálló tartomány maradt. Ezek más-más hagyományokat és érdekeket képviseltek. Németországban vagyunk, Európa szívében. Itt játszódik töpren-gésem, a 16. század elején. A városok, mint csillagok, ragyognak az időben:

WITTENBERG, EISLEBEN, ERFURT, EISENACH, COBURG, WORMS, AUGSBURG, STRASSBURG, BÁZEL, ZÜRICH, BRÜSSZEL, LEUVEN, GENT... BERLIN, PRÁGA, BÉCS.

Szürke tükrű, csendes folyók: RAJNA, WESER, ELBA, DUNA.

A messzeségben: az ÉSZAKI-TENGER és a BALTI-TENGER.

Délen esőverte, napfény égette egyszerű fatábla: RÓMA felirattal.

+

Merre tovább? János adja a segítséget. „Az Ige testté lett.” E három szó magában foglalja az egész evangéliumot. Jézus Krisztus eljött a halál világába, hogy megajándékozzon bennünket az örök élettel. „A testté, emberré válás, a keresztség és a feltámadás együtt alkotja az ígét” – írta a svéd professzor, Anders Nygren. „Az egyház kincse valójában Isten dicsőségének és kegyelmének szent evangéliuma” (62. tétel, 1517), ezzel a pontos-szép mondattal fejezhető ki a mindenkori lutheri teológia. „A hit a világi életben tevékenykedik – hangsúlyozza a tudós Vajta Vilmos –, s ez az igazi fogadalom. ... A hitben a bűn terhétől megszabadult ember a szeretet cselekedeteit végzi mindennapi hivatásában, mint Isten munkatársa a jó teremtésében.”

+

LUTHER MÁRTON (1483–1546) hatalmas bátorsággal, heves intelligenciával és germán makacssággal megáldott ember volt. Korának teológiájával feltöltött elméje, az a képessége, hogy gyorsan átlássa egy ügy lényegét, és nyelvi ereje különös egyéniséggé tette. Férfiként mély hűség, tékozló szeretet jellemezte. Megvolt benne az élet élvezetének képessége, tragédiáinak őszinte elviselése. Egyszerre finom és csípős tudott lenni... Élete különös, mondhatni regényes, küzdelmes és tévedésekkel terhes. A múlt évezred egyik legnagyobb hatású szereplője. Marco Polo és Kolumbusz új földrészeket fedezett föl, Michelangelo csodálatos freskót álmódott a Sixtus-kápolna magas falaira, Shakespeare köny-

nyű komédiákat és súlyos szavú drámákat írt, Napóleon meghódította Európát. Luther és az általa elindított reformáció megmozgatta az egész világot! Új életformát hozott, átgyúrta Istenről, hitről, munkáról, családról alkotott képünket.

+

Luther Márton bibliafordításával megalapozta a modern német nyelvet. Sokan úgy látják, a nép kezébe adta a Szentírást. Nem. A két kátét szánta az egyszerű embereknek. A gazdasági és technikai körülmények nem tették lehetővé, hogy mindenkié legyen, már a reformáció korában. Az viszont igaz, hogy a Luther-Biblia első száz évében 200 ezer példányban jelent meg. A század végéig kétféle millió látott napvilágot. Csepregi Zoltán közléséből tudjuk, hogy bizony nem volt olcsó, 1541-ben három aranyért, egy mesterlegény háromhavi béréért lehetett megvásárolni. A 18. század vége felé a Szentírás már majd minden paphoz és házhoz eljutott. A fordító korán fölismerte, hogy félreértésekre ad okot, ha ki-kí maga magyarázza az Írást. Ezért igyekezett minden alkalmat megragadni, hogy elmondja véleményét.

Luther, a teológus örök tanár. Minden írásában és szavában ott az üzenet: tanulj és olvass egész életedben. A Biblia elterjedésének és a reformáció térhódításának alapfeltétele volt a könyvnyomtatás megléte. „Manapság a könyvek révén – jegyezte föl –, nemcsak a Szentírás vált közkinccsé, hanem a legkülönbözőbb tudományok is. Így azután ma három esztendő leforgása alatt többet tanulhat az ember, mint régen húsz év alatt.” Luther a nevelést mint istenes cselekedetet kezelte. Úgy hitte, a legcsodálatosabb emberi tevékenység, melynek alaptényezője a család közössége. Kiemelt helyen foglalkozott a lelkesek képzésével. A nevelésben nagy szerepet szánt a zenének, éneklésnek. Az egyszerű dalokon keresztül, a legkisebbekhez is eljutott Isten ígéje. Ha nem lett volna Luther, akkor nem lett volna J. S. Bach. A wittenbergi professzor mindenre figyelése, szellemi gazdagsága, meghatározta a zeneóriás életét és munkásságát.

+

Valamikor régen, barátaimmal meglátogattuk Fülep Lajost. A művészetfilozófus, református lelkész a 20. század egyik nagy gondolkodója volt. Zengővárkony környékén kószáltunk, messziről zöld fáklyás gesztenyefák ragyogtak, az idő marta templom, mint felkiáltójel. Bekopogtunk, pár perc múlva különös metszésű poharakban vörösbor csillogott. Tiszta arcú idős férfi figyelt bennünket. Kérdezett, mi feleltünk, azután szenvedélyesen vitázott a pusztuló magyarokról. Megtapasztaltam széthullámzó gondolkodását, szókimondását, barátokat sem kímélő őszinteségét, bámulatos memóriáját.

Sok is, kevés is 500 esztendő, mondta. Isten végtelen idejében bizonyára semmiség, az emberi életben sem nagy dolog. Az viszont fontos, hogy új ideát hozott a *reformáció*, a történelem tudatát. Új, modern világ és gondolkodás épült a régi dolgokra. Izgalmas kérdéseket vetett föl, és próbált rá válaszolni. Újabb megközelítésben, a reformáció visszatért Jézushoz és az ő evangéliumához. Ez egyúttal az örökkévalóságot is képviseli, és megtestesíti Istent. Visszaállította az eredeti összefüggést, „eltakarította” ezeröttszáz esztendő történeti produktumait. Nem egyszerűen, szép, lassú mozdulatokkal, inkább úgy, ahogyan a

hatalmas vastűskés markológép lebont betonházakat. Az új csak így vált lehetőségessé. Újjászületett az egyház, a filozófia, a művészet.

+

Az elmúlt években fölírtam gondolataimat Lutherről. Szavak, dátumok, kiállítások, új és régi filmek, baráti beszélgetések, és szaporodtak a sorok. Nem akartam régi vitákat föleleveníteni. Ünneprontó lenni. A bántó mondatok ellenére úgy éreztem, testvéri arcokat és kinyíló kezeket látok köröttem. LUTHER MEGFORDÍTOTTA A VILÁG KERÉKÉT. Nemzetmegtartó erő lett a reformáció. Kegyelem. A reformátor ezzel a fölismeréssel indult az új évszázadba. Az új tanok híre eljutott hozzánk is. Debrecen élen járt; az iskolai oktatás lett az egyik meghatározója. A háború alatt menedék lett az üldözöttek számára. A Kollégium az európai szellem fontos közvetítője, hitüket többször is bizonyították. Debrecen a reformáció nagyvárosa, erős fellegvára.

Az 1500-as években az európai városok megnőnek. Sokan németül beszélnek, a közösségeknek nagy a jelentősége. A nők, férfiak társként, egyenlő eséllyel élnek. KÁLVIN tanítása széles körben ismert lesz, az országok nagyobb része protestáns. A Biblián alapuló tiszta életet hirdette Luther. Németországban tanuló diákok hozták haza a reformáció gondolatát. Üzenetei ma is aktuálisak: hogyan őriz meg azt, amit kapott, hogyan tud eleget tenni a 21. század kihívásainak? Keveset említik, hogy a professzor indulatos ember volt. Szavai olykor sisteregtek és ostorként vágtak. 1517-ben előlépett a cselekvő Isten, és mi is odafordultunk a Teremtőhöz. Amit több kötetben megírt, a lényege egy szóban: lelkiismeret. Az ember feladata az irgalom. A megbocsátás. Isten kezében van az ítékezés.

+

Egy Luther-sor a *Levelezések* vaskos kötetéből. Megbújva a végén a mindig kedves búcsúzás előtt: „Bárcsak úgy tudnék imádkozni, ahogyan ez a kutya figyeli a húst.”

+

Lassan végére érek Luthert idéző írásomnak. Olykor hagytam, hogy sodorjanak a szavak, a véget nem érő mondatok. Nem hagytak nyugalmat a lepergő századok: az 500 év. Luther kivételes helye a történelemben. Írni kellett a fátklyavívó utódokról és prédikátorokról. A megszámlálhatatlan emlékezésről: könyvekről, kiállításokról, hangversenyekről, ahol együtt énekelt több száz ember. Luther leveleiből és személyes feljegyzéseiből finom vonásokkal rajzolódik ki a reformátor valódi jelleme. Hogyan vált a félszeg, a konfliktusokat kerülő szerzetesből az igazságban megalkuvást nem ismerő, hitében rendíthetetlen reformátorrá.